

לפניו, נמצאת שלא מכרה ללוקח כלום, אלא נתן לה מתנה. וצריך עיון. (חזו"א – חו"מ ליקוטים יב, טז. וע' במזבא מן האחרונים בשאלה זו, ב'וסף דעת' – כתובות דף פא גליון מ). ולכאורה יש מקום לומר שמוכרת את השטר ולא את החוב בעצמו, והשטר – שוה כסף הוא, כמוכר שטר-הגרלה. כמו"כ יש מי שהוכיח מכך שמוכרת כתובה בטוה"נ ול"ה דבר שלא בא לעולם (ע' איה"ש כתובות שם). ויש לדחות כאמור).

לשון חכמים

'כגון דנפיש כתובתה מכתובה דאורייתא' – כתבו ראשונים שאף לדעת הסוברים 'כתובה – דרבנן', אין לחוש על לשון 'דאורייתא', שעיקר הכוונה על כתובה שהיא מן הדין, כתורה וכמצוה, ולא תוספת מדעתו.

ומצינו כיצא בזה בכמה מקומות, שאמרו 'דאורייתא' או 'אמרה תורה'; 'אמר רחמנא' והכוונה מדרבנן או מהלכה או ממדרש –

ע' תוס' ראש השנה ה. חגיגה יז: ד"ה אמרה (= 'אמרה תורה' – כלפי מדרש חכמים, בדבר שאין הצדוקים מודים בו). תוס' סוטה כז, א ד"ה איש (= 'דאורייתא' – סמך מדאורייתא ולא ממש).

וכן ביבמות פח: 'שהאמינה תורה' וע"ש בתוס' (בע"א) דהוי תקנתא דרבנן.

וע' חגיגה כו. 'טומאת עם הארץ ברגל רחמנא טורה' – אף דטומאת ע"ה מדרבנן, וגם מקור לענין זה נדרש ממקרא בספר שופטים.

ושם בסוף המסכת 'דרחמנא קרייה עץ' וקרא ביחזקאל הוא.

ראש השנה לב, א 'רחמנא אמר אדכר' וע"ש בראשונים.

וע' בראשונים – כתובות י, א אודות הנוסח הכתוב בכתובה 'דחזו לך מדאורייתא'; ושם נג ריש ע"א במהרש"א. וע' ריטב"א ריש פרק אע"פ.

וכי"ב כתב הרשב"א – עירובין טו – בשם הראב"ד: 'הכא בגזרות דרבנן פליגי... והא דאמרינן: הכי אגמרי' רחמנא למשה, לפי שכל הגזרות שעתידין חכמים לגזור נתגלו לו למשה בסיני, משום הכי הלכה נקראת דגזרינן על שם הלכה'.

ועל לשון 'דאורייתא' בדבר שהוא הלכה למשה מסיני – ע' מנחות לט. וברש"י; תוס' ישנים יבמות ד, ב; חת"ס לה; אגרות משה אהע"ז לה, ב ג.

דף צ

הערות ובאורים בפשט

'המוכר עבדו לאחר ופסק עמו על מנת שישמשנו שלשים יום – רבי מאיר אומר: ראשון ישנו בדין יום או יומים מפני שהוא תחתיו...' – ואפילו למאן דאמר 'דבר הגורם לממון – כממון דמי' (וכך סובר ר"מ עצמו – ע' לעיל עא:), אין לומר שמשום כך יהא העבד בדין 'יום או יומים' לשני שהרי לגביו הוא 'גורם לממון' כבר עתה (וכעין שאמרו בפסחים (כט:)) שדבר שאין לו שווי עתה אלא שגורם לממון מצד שלאחר זמן יהא שוה ממון – הרי זה כממון לר' שמעון) – שיש לומר

שלא אמרו 'דבר הגורם לממון' אלא לענין שיתחייב המזיק או הגונב, כגון הקדש שחייב באחריותו, אבל כל זמן שהממון קיים ועומד בעין, אין דנים עליו שייחשב כממון משום 'גורם לממון'. (קצות החושן שפ"ו סק"ו. והוכיח שם מכ"מ יסוד זה, וגם הקשה על כך ונשאר ב'צריך עיון'. וכמה מהאחרונים חלקו על יסודו – ע' מהריט"א – חלה, אות י; שו"ת עונג יום טוב, כד; אחיעזר ח"ב מו, ט).
 עוד יש לומר, שאין דנים 'גורם לממון' כאשר רשות אחרים עליו לפי שעה. (ושונה חמץ של הקדש, שהוא רק איסור הנאה וכ'אריה הרובץ עליו', מה שאין כן דבר שהוא קנוי לאחר). (שו"ת אחיעזר ח"ב מו, ט; זכר יצחק ח"ב מו, ט).

(ע"ב) '...אמר לו: לא אמרת כלום, החובל בעצמו, אף על פי שאינו רשאי פטור, אחרים שחבלו בו חייבים' – ואם תאמר, מה חיוב שייך כאן שאתה פטור הימנו? (ואין לפרש 'פטור' – ממלקות (משום 'פן יוסיף'), כי אז לא יהא דומה ל'פטור' שבהמשך, בקוצץ נטיעות).
 וצריך לדחוק ולפרש שכך הכוונה: הגם שחובל בעצמו פטור, – שלא שייך צד חיוב – אם אחרים חבלו בו, חייבים. (תוס' להלן צא: ד"ה החובל. וע' במה שפרש ב'תפארת ישראל' על המשניות).
 מתוך דברי הגמרא להלן מתבאר, שכל קטע זה 'החובל בחברו'... – הוא המשך ונימוק לדברי ר' עקיבא, שאין לו טענת פטור בכך שביישה היא את עצמה, כי אע"פ שמבייש עצמו, אחרים חייבים כשביישוהו. (וע' ברש"י על המשנה להלן צב. בד"ה אע"פ).

'כי תניא ההיא, כגון שראו בלילה, דלא למעבד דינא נינהו' – פירוש, זה שרבי טרפון מצריך שמקצתן יהו עדים ומקצתן דיינים, בראו בלילה דוקא, אבל ביום – עד נעשה דין.
 אבל לר' עקיבא אין חילוק (בדיני נפשות – תוס'. ומרש"י מדוייק לכאורה שדברי ר"ע שייכים גם בשאר עדויות, וכבר תמהו על כך בתוס'. וע' 'ברכת מרדכי' או"ח ח"ב ב, ז–ט בבאור שיטת רש"י) בין ראו בלילה לראו ביום, כי לשיטתו עצם ראית המעשה פוסלת את הרואה לדון, גם אם אינו מסתמך על ראיתו אלא על עדים אחרים.
 וזהו ששאלו: 'קתני מיהת אמר לו ר"ע וכי בפני ב"ד הכהו... הא הכהו בפניהם עד נעשה דין' – ולא העמידו בשראו ביום, כי לשיטתו אין חילוק בדבר, כאמור.

'... ועוד, הרי שדחף את חברו מראש הגג או מראש הבירה ומת – בית דין הולכין אצל בירה? או בירה הולכת אצל בית דין?, ועוד, אם נפלה – חוזר ובונה?...' – צריך עיון מה אומד שייך בבירה, הלא הכל תלוי רק בגובה הבירה, וזה אין צריך ראייה? ועוד, הלא חכמים קבעו שיעור ל' טפחים? ואם בכדי לראות כח הנדחף או חוזק הדחיפה, הרי לזה לא תועיל הליכה לבירה? ואפשר שגזרת הכתוב הוא שיראו בעצמם את החפץ, ולכן צריכים לבוא ולראות שיש בגובה ל' טפחים. וצריך לומר שהבירה נחשבת כחפץ שנהרג בו.
 ואולם, להלכה לא קיימא לן כשמעון התימני, אלא כרבי עקיבא. ומה שכתב הרמב"ם שמביאין את החפץ לפני בית-דין, נראה משום שאם החפץ נמצא, לכו"ע מביאין אותו לפניהם, שיש לדקדק ולבדוק כמה שיותר, וכל המרבה בבדיקות להוציא הדין לאמיתו – הרי זה משובח. אבל אם יצא מיד העדים – סומכים על העדים. (וצריך עיון במה שהרמב"ם הזכיר הבאת החפץ רק לענין נזקין ולא בהלכות רוצח). (עפ"י חזון איש – ב"ק ריש סי' יד. ומש"כ שאף לר"ע צריך לכתחילה להביא החפץ, כבר כתב כן מהרש"ל. ובאילת השחר תמה מאין המקור לדין זה).

לשון חכמים

'אמר ר' עקיבא: אפילו עניים שבישראל רואין אותם כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם, שהם בני אברהם יצחק ויעקב' – נראה שהמושג 'בני חורין' כאן אינה במשמעות 'משוחררים', 'שאינם עבדים' – שאין זה ענין לכך שהם בני אברהם יצחק ויעקב (ע' ב"מ מט.). אלא 'חורין' במונח נכבדים וחשובים, כמו שמצינו כמה פעמים במקרא: מלכים-א (כא) 'אל הזקנים ואל החרים'. וכן בקהלת (י) 'אשריך ארץ שמלכך בן חורים', ועוד. ואפשר שהחלפה ה-ם ב-ן. וצריך בדיקה.

'אמר רבא: אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי... ואמינא להו אנא' – במקומות ספורים בתלמוד מופיע ביטוי זה – 'אשכחתינהו ל... ואמינא...'. – ולא מצאנום אלא בפי ארבעה חכמים; –

רבה אמרו חמש פעמים: לעיל פה. סוכה יז. כתובות צ: קדושין מז: גדה כז. (וי"ג שם: רבא)

רבא – כאן, ובביצה יט. ובגדה נג.

אביי – נויר מד:

רב הונא בריה דרב יהושע – כתובות כה.

הנה לפנינו: ביטוי זה היה שגור יחסית בפי רבה. וכלפי מה שאמרו 'אדם חייב לומר בלשון רבו' (עדות א, ג), גם אביי ורבא תלמידיו נקטוהו בלשונם. וכן רב הונא ברי' דרב יהושע – תלמיד אביי ורבא, בדור שלאחר מכן – השתמש בו.

'ככתבם וכלשונם'

'זמעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק...'. – '...הלא נראה מהמשנה שרצה לפטור את עצמו מפני שאינה מרגשת בושה בגילוי ראשה – ומי מאומות העולם תרגיש בושה בגילוי ראש? – אין זאת כי אם שמדת עם ישראל, שהמצוות הם מלבושיהם, והם חסרים וערומים בלא מצוות. וכן נאמר על ערלה 'כי חרפה היא לנו' (בראשית לד), ולכאורה איזה הבדל ואיזה חרפה בין מהול לשאינו מהול...'. (מתוך 'דעת חכמה ומוסר' לר' ירוחם הלוי ממיר, ח"ג עג)

(ע' לשון רש"י (נשא ה, יח) 'ופרע את ראש האשה' – מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן'. (ושינה מלשון הגמרא בכתובות עב. 'אזהרה לבנות ישראל...'). ויל"ד שלא מצד האיסור גרידא הוא גנאי, אלא עצם הגילוי מהוה לבנות ישראל גנאי.)

דף צא

באורים בפשט

'לא, משום דאמרינן הוא דאבעית נפשיה, כדתניא המבעית את חבירו פטור מדיני אדם... כיצד תקע באזנו... אחזו ותקע באזנו וחירושו – חייב' – פירוש, משם מוכח שהחילוק הקובע הוא בין מעשה בידים לגרמא, כי אין לפרש שם משום שדרוש אומד, דמה לי אחזו מה לי לא אחזו. (כ"נ פשוט)

ב. אם יש לה נכסי מלוג – תתנם לו בחובה, וכן אם יש לה יותר משיעור כתובה דאורייתא, תתן לו התוספת, ואם לאו – פטורה עד שתתאלמן או תתגרש.

קלח. כתוב ארבע נפקותות (אפשריות) המוזכרות בסוגיא, בשאלה אם קנין פירות קנין הגוף דמי או לא. (פח:–צ.).
א. הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו, ומכר הבן לאחר, ומת בחיי האב – האם מכירת הבן מכירה. (ולדברי רב יוסף, אפי' אם ק"פ כקה"ג, אפשר שמכירתו מכירה, משום שראוי ליורשו).
ב. האשה שמכרה נכסי מלוג בחיי בעלה (קודם תקנת אושא).
ג. המוכר עבדו לאחר ופסק עמו שישמשנו שלשים יום – האם הוא נידון בדין 'יום או יומים' לראשון או לשני.
ד. עבד מלוג – האם יוצא בשן ועין לאשה. (אך יש לפרש בכמה אופנים אחרים: שתלוי בתקנת אושא, ובדינא דרבא דשחרור מפיקע מידי שעבוד, או שמא אלמנה לשעבודה דבעל).

קלט. האם עד נעשה דיין? פרט. (ז:).

אם ראה ביום, יכול לדון על סמך ראייתו – לר' טרפון, וכן הורה רבי יהודה נשיאה. אולם לדעת ר' עקיבא לעולם מי שראה לא יכול לדון (בדיני נפשות. – תוס'). ראה בלילה – אינו נעשה דיין (בדינים דאורייתא – ע' גטין ה: וכתובות כא:).

קמ. א. המסיר טליתו של חברו מעליו – האם משלם דמי בושת?
ב. הרק על בגד חברו – האם משלם בושת?
ג. המבייש בדברים – האם משלם בושת?
ד. האם רשאי אדם לבייש את עצמו?
ה. האם נותנים זמן לתשלומי בושת? (צא)

א. חייב.

ב–ג. פטור.

ד. מותר (ולמש"כ התוס' דהרינן משינויי דלעיל, אין הוכחה דשרי).

ה. כן. (ויש מחלקים, דוקא בשבייש ללא נזק – ע' 'אמת ליעקב').

קמא. באלו אופנים מותר לגדוע אילנות מאכל? (צא:–צב.).

כשעציו שוים לשימוש יותר משבב פירותיו. וכן כשמכחיש אילנות יקרים. וכן לצורך מצור, כאשר אין אילנות סרק מצויים. (וכן כשצריך למקומו – רא"ש).

קמב. האומר לחברו: הכני, פצעני – על מנת לפטור, והכהו ופצעו, מה דינו? (צג.).

במשנה איתא שחייב (או משום שאין אדם מוחל באמת, או משום פגם משפחה). ואולם, רבי יוחנן העמיד (לפירש"י ועוד) את משנתנו באמירת 'הן', אך אם יאמר בפירוש 'על מנת לפטור' – פטור. (וכ"פ הרא"ש, דלא כהרמב"ם).

קמג. א. האומר לחברו: קרע כסותי / שבר את כדי, וקרע ושבר – האם חייב לשלם?

ב. האם יש חיובי 'שומר' במעות צדקה ששומרן עבור עניים? (צג.).

א. שנינו במשנה שחייב אם לא אמר לו בפירוש 'על מנת לפטור'. ואולם למסקנא העמידה דוקא כשבא לידו מלכתחילה בתורת שמירה, אבל אם בא לידו בתורת קריעה – פטור.

ב. מיעטו מ'לשומר' – ולא לחלקן לעניים. (משום 'מזון שאין לו תובעין' – רש"י). ואולם מעות הקצובים לעניים מסוימים – דינו ככל שומרין.